

національної ідентичності. Подібні культурні ініціативи сприяли консолідації національної свідомості та формуванню початкових структур громадянського суспільства, які пізніше стали базою для політичної діяльності другої половини XIX ст.

Також варто зазначити, що вплив революцій 1848 року виходив за межі безпосередньо політичних подій: він стимулював поширення ідей національної автономії, конституційного ладу, прав людини та громадянської активності серед широких верств населення, що мало довготривалі наслідки для процесів модернізації суспільства.

Попри поразку більшості революційних виступів, Весна народів залишила глибокий слід у політичному, соціальному та культурному розвитку Центрально-Східної Європи. Вона показала, що навіть у багатонаціональних імперіях можлива мобілізація різних соціальних груп, здатна впливати на державні інститути. Спільні тенденції, такі як прагнення до конституційних змін, ліквідації феодальних пережитків та розширення прав громадян, у поєднанні з локальними національними особливостями, створювали різноманітні, але взаємопов'язані революційні практики, які визначили подальший розвиток регіону.

Ярослав Фоменко (Суми)

СТВОРЕННЯ АВСТРАЛІЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ БРИТАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Австралійський Союз сьогодні – це держава, на материковій частині якої розташовано 5 штатів та кілька австралійських територій (Австралійська столична агломерація та Північна територія), на острові Тасманія знаходиться 6 штат, низка дрібних островів, на яких розташовуються зовнішні території, а також Австралійська антарктична територія. Утворення самостійної держави на далекому від Європи континенті, територія якого належала могутній Британській імперії, стало можливим завдяки трансформаційним процесам, що охопили імперію уже з другої половини XIX ст.

Проблеми трансформації Британської імперії та закладення тенденцій для створення Співдружності Націй, яка прийшла на зміну імперії та успішно існує й до сьогодні, увійшла до кола наукових інтересів окремих українських дослідників. У статті за авторства І. Ветринського досліджувалися передумови та ранні етапи розвитку Австралійського Союзу від часу заснування перших англійських колоній і до юридичного оформлення федерації. Г. Сталоверовою проаналізовано роботу Колоніальної конференції 1897 р., приділено увагу боротьбі самоврядних колоній за розширення своїх політичних та економічних прав. У праці В. Сокирської з'ясовано умови зміни політики британських урядів упродовж другої половини XIX – початку XX ст. у питаннях трансформації статусу залежних територій, простежено шлях їх руху від федералізму до децентралізації, надання прав домініонів і розширеної автономії.

Метою даної розвідки є на прикладі формування Австралійського Союзу актуалізувати проблему дослідження процесів мирної трансформації потужної Британської імперії, пошуку шляхів і можливостей для надання автономного статусу своїм колоніям зі збереженням впливу офіційного Лондона на ключові напрями їх діяльності.

На середину XIX ст. Британська імперія досягла своїх найбільших розмірів, контролювала майже чверть суходолу земної кулі та четверту частину її населення. Однак уже з другої половини XIX ст. у Британській імперії стали спостерігатися незворотні процеси, що започаткували її трансформацію. Результатом стало отримання окремими колоніями статусу домініонів, серед яких був і Австралійський Союз. Заселення та освоєння Австралії європейцями розпочалося практично наприкінці XVIII ст., коли перші кораблі з європейськими переселенцями пришвартувалися в австралійській бухті. Дослідники ранньої історії Австралії вказують на те, що на той час на континенті мешкало до півмільйона аборигенів, які жили родоплеменними об'єднаннями. Їх основними заняттями були мисливство та рибальство. У 1788 р. англійський мореплавець Артур Філіп на чолі морської ескадри з 11 кораблів прибув у район Сіднейської бухти. На борту цих суден перебувало 1500 осіб, з яких 736 були в'язні, зібрані з усієї Англії, засуджені за злочини проти приватної власності та грабежі й виселені в такий спосіб на далекий новий і неосвоєний ще європейцями континент. У наступні 100 років сюди з Англії переведено ще більше 160 тис. засуджених. Відкриття ж у 1851 р. родовищ золота сприяли зростанню потоків вільних переселенців. До 1890 р. населення Австралії становило вже понад 3 млн осіб.

Поступово на території Австралії сформовано сім окремих британських колоній: Новий Південний Уельс, Західна Австралія, Південна Австралія (включно з Північними територіями), Нова Зеландія, Квінсленд, Вікторія, Тасманія. Подальша колонізація Британією території Австралії, застосування на нових територіях технічних досягнень митрополії сприяли їх господарському розвитку. Постійний притік мігрантів з Англії, використання промислових і комерційних принципів та практики англійського підприємництва, банківської й фінансової системи, політичних інститутів сприяли прискореному розвитку нової колонії. Період початку «золотої лихоманки» фактично співпав із приходом самоврядування в колоніях. У 1842 р. Новий Південний Уельс отримав законодавчу раду, яка частково обиралася його мешканцями. Подібну можливість у 1851 р. отримали також Південна Австралія, Тасманія та Вікторія. Упродовж кількох років згаданими колоніями були розроблені проекти конституцій, які у 1855 р. погодив британський парламент. У 1856 р. свою конституцію отримала Південна Австралія, а у 1859 р. після відділення від Нового Південного Уельсу такими самими правами наділено Квінсленд. Звичайно британський уряд зберіг значні повноваження, зокрема здійснював контроль над зовнішніми зв'язками та призначав губернатора, надаючи йому директиви.

У політичному плані важливим етапом на шляху до здобуття автономного статусу австралійських колоній Британської імперії стало отримання у другій половині XIX ст. кожною із колоній так званого «Відповідального уряду», якому делеговано досить широке коло повноважень.

У 1890-х рр. в австралійських колоніях Великої Британії розгорнуто рух за створення федерації британських колоній Австралії з подальшим набуттям автономного статусу майбутнього об'єднання. Варто підкреслити, що федеративна ідея формувалася і реалізовувалася в усіх європейських імперіях другої половини XIX ст. Не виключенням була й Велика Британія, де федеративна ідея втілювалася у концепції «імперського федералізму», що розглядався як принцип, доктрина, які мали запровадити в державний устрій Британії федеративні засади з метою збереження цілісності та єдності імперії, забезпечення лояльності колоній та домініонів. Наприкінці XIX ст. для британського політичного істеблішменту ставало очевидним, що колонії усе

більше відособлюються від Британії, особливо Австралія. Ці настрої в британській колоніях спонукали офіційний Лондон провести превентивні заходи, зокрема, у 1887 р. скликано Першу колоніальну конференцію, яка започаткувала формування Співдружності Націй. Це стало можливим завдяки тому, що Колоніальна конференція 1887 р. відіграла значну роль у вирішенні складних внутрішньоімперських протиріч. Прем'єр-міністри самоврядних колоній, як правило, приймали сторону британського уряду, але, не зважаючи на це, виступали за розширення своїх політичних і економічних прав. Вони вороже поставилися до плану створення імперських органів та дали зрозуміти, що народи їхніх країн не бажають втрачати незалежність у вирішенні внутрішніх справ, яку вони здобули ціною величезних зусиль».

Процес же створення Австралійського Союзу був складним і розтягнутим у часі на цілих 10 років. Проведено низку конституційних конвенцій, на яких представниками від колоній вироблено умови об'єднання. Зокрема, у 1885 р. тут створено федеральну раду колоній, а в 1891 та в 1897–1898 рр. проведено з'їзди представників австралійських колоній, на яких вироблено проект Конституції. Упродовж наступних років у австралійських колоніях проведено низку референдумів і схвалено можливість створення нового політичного об'єднання. 1 січня 1901 р. британським парламентом ратифіковано та схвалено королевою Великої Британії основоположний конституційний акт «Закон про Австралійський Союз», за яким шість британських колоній об'єднано в Австралійську Федерацію з широкою автономією. Це означало, що Австралія ставала домініоном – фактично самоуправною державою з правом проведення самостійної внутрішньої політики, у питаннях же зовнішньої та військової політики була залежною від британської корони. Відповідно до цього конституційного акту, законодавча влада у Союзі належала федеральному двопалатному парламенту, до складу якого входила англійська королева, яку тут представляв генерал-губернатор.

Першим прем'єр-міністром став Едмунд Бартон. У травні 1901 р. сформовано федеральний уряд, який управляв більшою частиною справ колоній і був підзвітний офіційному Лондону, де існувало Міністерство в справах колоній Британської імперії. За ним зберігалися повноваження у вирішенні стратегічних питань, зокрема, закордонних справ, оборони, міжнародного судноплавства. Цей правовий феномен, на думку дослідників окремих державних систем, був характерним для англо-саксонської моделі державного управління. Його застосування забезпечувало функціонування механізму децентралізації у межах Британської імперії.

Британська політика в колоніальному управлінні була зорієнтована на досягнення взаємовигідної взаємодії між суб'єктом і об'єктом влади. У таких великих «самоврядних колоніях», до яких відносився і Австралійський Союз, розвиток статусу домініону означав ослаблення контролю з боку метрополії як за зовнішньою, так і за внутрішньою політикою. Свободу самостійного вирішення питань своєї внутрішньої політики надано самоврядним колоніям в тому об'ємі, якого вони бажали. У такий спосіб зв'язок між домініонами та метрополією набував добровільного характеру. Лише з прийняттям Вестмінстерського статуту 1931 р. юридично зафіксовано незалежність домініонів Британської імперії, зокрема й Австралійського Союзу. Його важливою особливістю є те, що при створенні федерації за територіальною ознакою у тутешніх колишніх колоніях Великої Британії, які стали потім штатами Союзу, збереглася значна частина британського законодавства.

Отже, Австралія відіграла важливу роль у розширенні й утвердженні Британської імперії. На території континенту засновано сім британських

колоній. Застосування на нових територіях технічних досягнень митрополії сприяли їх господарському розвитку, а місцева «золота лихоманка» лише посилила їх економічну міць і сприяла утвердженню ідеї самоврядування. Стрімке ж розширення Британської імперії в середині XIX ст. створювало загрозу для її подальшого існування та спричинило трансформаційні процеси. Результатом стало отримання окремими колоніями статусу домініонів, серед яких був і Австралійський Союз.

Анастасія Шайда (Тернопіль) **КІНЕЦЬ ІМПЕРІЇ ГАБСБУРГІВ: ЯК ЗАНЕПАД ОДНІЄЇ ДЕРЖАВИ** **ЗМІНИВ КАРТУ ЄВРОПИ**

Кінець Австро-Угорської імперії, або імперії Габсбургів, став однією з найважливіших подій початку XX ст., яка докорінно змінила політичну карту Європи. Ця держава, що протягом століть була опорою стабільності у Центральній Європі, зникла після Першої світової війни, поступившись місцем новим національним державам. Розпад Габсбурзької монархії означав не лише кінець старої династичної системи, а й народження нової епохи — епохи національного самовизначення, політичних експериментів і численних конфліктів.

Австро-Угорська імперія створена внаслідок австро-угорського компромісу 1867 року, який перетворив колишню Австрійську імперію на дуалістичну монархію. Держава складалася з двох рівноправних частин — Австрії (Цислейтанії) та Угорщини (Транслейтанії), які мали власні парламенти, уряди, але спільного монарха — імператора Франца Йосифа I. Імперія об'єднувала величезну кількість народів — німців, угорців, чехів, словаків, поляків, українців (русинів), хорватів, сербів, румунів, італійців, словенців та інші етнічні групи. Така різноманітність робила імперію унікальною, але водночас дуже вразливою.

Протягом XIX ст. Габсбурги намагалися утримати єдність імперії завдяки централізованому управлінню, бюрократичному апарату та армії. Відень став не лише адміністративним, а й культурним центром усієї Центральної Європи. Проте національні рухи, які виникали у різних регіонах, поступово підривали засади імперської єдності. Поширення ідей націоналізму, які прийшли до Центральної Європи після революцій 1848 року, призвело до того, що багато народів почали вимагати політичних прав, автономії або навіть незалежності.

Національне питання стало головною внутрішньою проблемою імперії. Німці та угорці, які становили політичну еліту, намагалися зберегти своє домінування, тоді як слов'янські народи — чехи, хорвати, словаки, українці — вимагали рівноправності. Особливо гострими були суперечності між угорцями та хорватами, а також між поляками й українцями у Галичині. Габсбурги іноді застосовували політику «балансування» між націями, надаючи обмежені поступки одним і стримуючи інші рухи. Така політика тимчасово зберігала стабільність, але не усувала глибинних протиріч.

Економічний розвиток імперії був також нерівномірним. Богемія, Моравія та Нижня Австрія стали індустріальними центрами, тоді як Галичина, Буковина, Трансильванія й Хорватія залишалися аграрними провінціями. Це створювало соціальну нерівність, спричиняло міграцію населення і зростання невдоволення периферійних регіонів. До того ж, після смерті імператора Франца Йосифа I у 1916 році імперія втратила символ єдності. Новий монарх Карл I намагався здійснити політичні реформи, але було вже запізно.

Початок Першої світової війни у 1914 році став для Австро-Угорщини вирішальним випробуванням. Вбивство ерцгерцога Франца Фердинанда у